

לב להבין

הבנה ועיון במקרא על סדר פרשת השבוע

לב לדעת – ענין בפרשה

וַיַּעַל אֶת גִּרְתָּיָהּ וְהָאִיר עַל עֵבֶר פְּנֵיהָ – המנורה כנקודת היחס בין עבודת ישראל להשראת השכינה

'וַיַּעַשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשֹׁכְנֵתִי בְּתוֹכָם' – כבר גילו לנו דורשי רשומות שיש בעומק משמעות כוונת הכתוב – בתוכם ממש, בתוכו של כל אחד ואחד מהם. ואם כך, הרי שפרשיות אלו לא נאמרו רק לשעתם, אלא מהם ובהם נוכל ללמוד ולהעמיק על צורת הקשר והאופן בו מתגלית הנהגת הקב"ה על עמו.

מעשה המשכן וכליו כולם צריכים תלמוד רב. ואכן – אריכות גדולה יש בחז"ל ובמפרשי המקרא להעמיד המשכן על מתכונתו כמשפטו. אך עולה על כולנה היא המנורה, שמצינו שכבר משה רבינו נתקשה בעשייתה. ואי אנו יכולים לפרש הדבר כפשוטו ולומר שמדובר היה בקושי לבצע המלאכה בפועל, שהרי לעבודת כלי המשכן לא נצרכה ידיעת האומנות, אלא חכמה אחרת לגמרי – 'וכל חכם לב בכם יבואו ויעשו', ואם כן צריכים אנו לעמוד על מהותו של קושי זה.

והנה המדקדק בפסוקי התורה בעניין המנורה ימצא שהדבר רמוז באופן נפלא בפסוקים המדברים בעניינה. שהרי בכל כלי מכל המשכן נצטווה משה הן על עצם בנייתו והן על כל פרטי עשייתו, כמו שנכתב 'וַעֲשִׂיתָ שֻׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים', ולאחר מכן 'וַעֲשִׂיתָ לוֹ זֶרֶק סָבִיב', וכן הלאה. אבל גבי המנורה מצינו רק שנצטווה על עצם עשייתה: 'וַעֲשִׂיתָ מִנְּרָת זָהָב טָהוֹר', אבל כאשר עובר הכתוב לדבר על פרטי עשייתה – נראה כאילו נעשית מאליה "מִקֶּשֶׁת תַּעֲשֶׂה הַמִּנְרָה" – ומונה והולך כל פרטיה מבלי להזכיר במאומה את עשייתו של משה, רק כמתאר את תוארה ומראה: "וּבַמִּנְרָה אֲרָבָעָה גִבְעִים מְשֻׁקָּדִים כַּפֹּתֶיהָ וּפְרָחֶיהָ", וכן הלאה. יוצא מן הכלל הוא מעשה הנרות שבהם מסיים וכתב להדיא – "וַעֲשִׂיתָ אֶת גִּרְתָּיָה שִׁבְעָה".

והדבר חוזר על עצמו במדויק בפרשת ויקהל – כאשר מתאר כיצד נעשתה המנורה לכסוף – 'וַיַּעַשׂ אֶת הַמִּנְרָה זָהָב טָהוֹר', אבל כלפי פרטיה ודקדוקיה נאמר – 'גִּבְעֵיהָ כַּפֹּתֶיהָ וּפְרָחֶיהָ מִמָּנָה תִּיּוּ וְשֵׁשׁ קָנִים יִצְאִים מִצֵּדָהּ שְׁלֹשָׁה קָנֵי מִנְּרָה מִצֵּדָהּ הָאֶחָד וְשְׁלֹשָׁה קָנֵי מִנְּרָה מִצֵּדָהּ הַשֵּׁנִי', וכן הלאה, להוציא את מעשה הנרות שגם כאן מסיים ומייחס העשייה אליו – 'וַיַּעַשׂ אֶת גִּרְתָּיָה שִׁבְעָה'.

וייתכן שמכאן למדו חז"ל שהמנורה לא הייתה יכולה להיעשות לולי סייע הקב"ה בידו. אבל עצמו של דבר זה טעון ביאור, מדוע מבין כל כלי המשכן שנצטווה משה לעשותם ביד עושי המלאכה, ניתנה המנורה בצורה שכזו – שלא יוכל משה לעשותה לבדו ויצטרך שמשמים יסייעו בעדו.

והנה מצוות עבודת המנורה – הדלקת והטבת הנרות, נאמרה כאן, מיד לאחר פרשת המשכן וכליו, ונשנתה בפרשת אמור כמעט ככתבה וכלשונה, וחזרה ונשתלשה בכתוב בפרשת בהעלותך את הנרות בבמדבר. וצריכים אנו לחקור אילו ג' גדרים באו בעבודתה.

והנה כאן נאמר לו למשה "וְאֵתָה תִּצְוֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיהָ שֶׁמֶן זֵית זָהָב כִּתִּית לְמָאֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד, בְּאֵהָל מוֹעֵד מִחוּץ לַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדֻת יַעֲרֶה אֹתוֹ אֶהְרֹן וּבָנָיו מִעֶרֶב עַד בֹּקֶר לִפְנֵי יְיָ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". – יש

להבחין במה שבפשטות נצטוו בזה רק על הדלקת 'נר תמיד', ולא על הדלקת כל שאר הנרות. ובחז"ל לימדונו שאותו הנר שעליו מדבר הכתוב - הוא הנר המערבי, שהיה דולק תמיד ובו היה מתחיל ובו היה מסיים, ולעולם לא היה כבה. ועתה תרתי יקשי לך - לא רק שציוותה תורה בהדלקת נר אחד בלבד, אלא גם בחרה לצוות באותו הנר שלכאורה אינו נזקק להדלקתם של בני ישראל.

פסוקים אלו חוזרים על עצמם כמעט מילה במילה בספר ויקרא - אחר פרשת קרבנות המועדים: "צו את בני ישראל ויקחו אליהם שמן זית זה כתיב למאור להעלות נר תמיד: מחוץ לפרכת העדות באהל מועד יערה אותו אהרן מערב עד בקר לפניי יי תמיד חקת עולם לדורתיכם". אבל כאן כבר נוסף ציווי על הדלקת הנרות כולם: "על המנורה הטהרה יערה את הנרות לפניי יי תמיד". ויש להבין, מדוע אחריה התורה לצוות על הדלקת שאר הנרות - עד כאן.

ואילו הפעם השלישית - בפרשת בהעלותך את הנרות - טעונה לימוד מתחילתה ועד סופה. "דבר אל אהרן ואמר אליו בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות" - יש להבין מה תוכנו של ציווי זה. וביותר, שאחר כך חוזרת התורה לתאר מעשה המנורה: "וזה מעשה המנורה מקשה זהב עד ירכה עד פרחה מקשה הוא פמראה אשר הראה יי את משה בן עשה את המנורה" וצריך להבין - וכי כאן הוא המקום לספר על אופן עשייתה. וכן - מה חשיבות ראתה התורה לציין דווקא פרט זה - שעשויה הייתה מקשה אחת.

והנה משכן העדות - היה המקום בו בחר ה' להשרות שכינתו על ישראל, מכך נובע ב' דברים: ראשית - שבו נגלתה הנהגת מלכות ה' על ישראל, ומלבד זאת - הוא גם נבחר כמקום הראוי ביותר לעבודת בני ישראל לפני המקום. והמתבונן ימצא שכלי המשכן מתחלקים גם הם לשתי חטיבות - מחד היו בו את הכלים שבאו לכבד את השראת שכינה בישראל - כמו ארון העדות והשולחן, והיו גם את הכלים שנועדו לעבודתם של ישראל לפני המקום - כמו מזבח הזהב והנחשת.

שונה מכל אלו היא מנורת הזהב - שמחד היא שייכת לכלים שנועדו לעבודת ישראל לפני המקום - בהדלקת נרות לפניו, אבל כיוון שמלבד ששת נרותיה, היה בה את הנר המערבי - 'נר תמיד' שלעולם לא היה כבה - ובו היה מתגלה לעין כל השראת שכינה בישראל - אם כן יש בה גם כדי להראות ולגלות את כבוד מלכות השם על ישראל.

והנה מצינו בגמ' ששאלו על מהות עבודת המנורה 'וכי לאורה הוא צריך, והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו', ותירצו: 'אלא עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. מאי עדות? אמר רב: זו נר מערבי, שנותן בה שמן כמדת חברותיה, וממנה היה מדליק ובה היה מסיים'. אבל לכאורה יקשה - שהרי עיקר השאלה הייתה על מה שנצטוו ישראל להדליק את הנרות לפניו, ואילו העדות הייתה בנר המערבי שהיה דולק מאליו.

וייתכן שהמפתח להבנת העניין נמצא בשינוי שקיים בין ציווי עשיית המנורה בפרשת תרומה - לבין תיאור עשייתה בפועל בפרשת ויקהל. דאילו לפנינו נכתב 'מקשה תיעשה המנורה', ומשמע שפרט זה של עשייתה כמקשה אחת - גם הוא נכלל בדברים שיעשו מאלהו, ואילו בתיאור בנייתה נכתב 'מקשה עשה את המנורה' - כאן משמע שעשה ובה בכוחות עצמו. דבר זה יצטרך יישוב ממה שמצינו בחז"ל - שזהו גופא היה מה שנתקשה משה בעשייתה, באותו הדבר שנאמר לו לעשותה 'מקשה' אחת, ואם כן - כיצד ייתכן שדווקא בדבר זה נאמר שעשה לבסוף בעצמו.

והנה במקום אחד נוסף במשכן, נאמר דין זה של 'מקשה' - במעשה הכפורת אשר על ארון העדות. הארון היה תכלית המשכן - מקום השראת השכינה בישראל, כמו שמצינו בקרא "ונועדתי לה שם ודברתי אתה מעל הפרכת מבין שני הכרובים אשר על ארון העדות את כל אשר אצוה אותה אל בני ישראל". צורת דמויות הכרובים נחרטו כדמות משפיע ומקבל, ובאים לסמל ולבטא את הקשר הנצחי בין קודשא בריך וישראל - והשראת שכינתו עלינו.

אבל מעבר לזאת הוסיפה התורה גדר חדש ומופלא בעשייתם - שלא ידבקם מב' חלקים נפרדים, אלא יעשו מקשה אחת - בכדי לבטא את הקשר האמיץ בין המלך לעמו - בבחינת 'קודשא בריך הוא וישראל חדא הוא'.

והמתבונן ימצא שאותו העניין ימצא גם במנורה הטהורה. עיקר גוף המנורה הוא הנר האמצעי, כדמשמע בלישנא דקרא, ובו התקיימה העדות לשכינה ששורה בישראל. אבל כאן נתחדש בה שצריכה להיות מקשה אחת יחד עם החלק ששייך לעבודתם של ישראל - ששת הקנים היוצאים ממנה - בהם מדליקים את הנרות, ואלו הן שיאירו אל עבר פניה - נר האלוקים שלעולם לא יכבה.

וזהו מה שנתקשה משה בעניינה - בשלמא הארון מגיע כהשפעה מצד הקב"ה הבא להשרות שכינתו בישראל, אבל איך ייתכן שישראל במעשיהם יוכלו ליצור מקשה אחת עם נר האלוקים - כיצד יש בכח מעשי בשר ודם בכדי להאיר אל עבר פניה. אבל האמת היא - שזהו גופא מה שביקש הקב"ה ללמדו למשה - הארון הוא השראת השכינה שבאה מצד הקב"ה לבניו, ואילו במנורה נתחדש אופן של השראת השכינה שתלויה ועומדת בעבודתם של ישראל - ובכוח מעשיהם לעורר את אותה החיבה שנודעו לה לפני המקום.

וייתכן שזה כוונת עומק רמיזתו של הרמב"ן בפירושו על מעשה המנורה: "חכמת המנורה בגביעיה וכפתוריה ופרחיה מֵאֵין תִּמְצָא, ונעלמה מאד, אבל היותה מקשה בששה קנים יוצאין מן השביעי ועליהם נר אלהים, ומאירים כלם אל עבר פניה, כל זה תוכל להבין מדברינו שכתבנו במקום אחר. וזה מאמרם (במנחות כט א) שנתקשה משה במנורה".

אם אכן קנים הדברים, נוכל להבין את כל אחת מג' הפרשיות שנאמרו בעבודתה, לפי היחס של הקב"ה לישראל שנתגלה באותה העת. בספר שמות המשכן ניתן כביכול מצד הקב"ה, שבא לגלות כבוד מלכותו בישראל. בספר ויקרא הוא להיפך, המשכן משמש מצד בני ישראל - כמקום העבודה לפני המלך. אבל בספר במדבר כבר מופיע היחס השלם של הקב"ה לישראל כמלך ועם, ובו מתואר כיצד ישראל באו על דגליהם וצבאותם והמשכן נמצא בינותם - כמלך השורה בתוך עמו. ואשר על כן - בספר שמות נכתבה מצוות ההדלקה רק כלפי הנר המערבי - שמסמל את השראת השכינה בישראל. בספר ויקרא - תורת הכהנים, שבו בני ישראל נבחרו לעמוד לפני המלך לשרתו, נוסף ונתחדש מצוות הדלקת הנרות בשאר הנרות במנורה, שזה היה חלקם של ישראל בעבודתם לפני ה'.

אבל בספר במדבר מתחדש הגדר המופלא "כְּהִעֲלֹתָהּ אֶת הַנֵּרֹת אֶל מוֹל פְּנֵי הַמִּנְוָה יָאִירוּ שְׂבַעַת הַנֵּרוֹת" - דהיינו דיש בכוחם של בני ישראל להאיר על הנר האמצעי, כדוגמת בני העם הנותנים למלך כתר מלוכה. וזה מה שחזרה תורה ואמרה 'וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמִּנְוָה מְקֻשָּׁה זֶהב עַד יִרְכָּה עַד פְּרָחָהּ מְקֻשָּׁה הוּא כְּמִרְאָה אֲשֶׁר הָרָאָה יְיָ אֶת מֹשֶׁה בְּן עֶשֶׂה אֶת הַמִּנְוָה' - כאן לראשונה מיוחסת כל עשיית המנורה לבני ישראל, כיוון שבזאת כבר הושלם עניינה - להוות את נקודת היחס בין עבודתם של ישראל - לגילוי מלכות ה' עליהם.

והנה במדרש פרשת בהעלותך - זכינו שהאירו לנו חז"ל על עומק הסיבה שנתקשה משה בעשיית המנורה - "משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו אוהב, אמר לו המלך: תדע שאצלך אני סועד היום - לך התקין לי. הלך אוהבו והתקין מטה של הדיוט שלחן של הדיוט. כיון שבא המלך - באו עמו שמשין סבבו מכאן ומכאן מנורות של זהב לפניו מכאן ומכאן, כיון שראה אוהבו את כל הכבוד הזה נתבייש והטמין את כל מה שהתקין לו שהיה לו הכל מן ההדיוט. א"ל המלך: מהו, לא אמרתי לך שאצלך אני סועד היום, למה לא התקנת לי כלום. אמר לו אוהבו: אדני המלך - כשראיתי את כל הכבוד הזה ונתביישתי והטמנתי כל מה שהתקנתי לך שהיו כלי הדיוטות, אמר לו המלך: חייך שאני פוסל את כל כלי שהבאתי עמי ובשביל אהבתך איני משתמש אלא בשלך. וכך הקדוש ברוך הוא כלו אורה שנא' (דניאל ב) 'ונהורא עמיה שרא' והוא אומר לישראל התקינו מנורה ונרות". נמצא אתה למד שלא לאורה הוא צריך, אלא עדות היא לכל באי עולם לחיבתם לפני המקום.

אבל תפקידה המיוחד של המנורה הביא לדבר נוסף: 'ולפיכך כשחרב בית המקדש נגנזה המנורה, וזו אחד מן חמשה דברים שנגנזו - הארון והמנורה והאש ורוח הקדש והכרובים'. אותם הכלים שנבנו על ידי מעשיהם של ישראל - נחרבו יחד עם בית חיינו. אבל הרוח החיה שבמקדש - חמשת הדברים שביטאו את השראת השכינה, לא היה כוח במעשיהם של ישראל לפגוע בהם במאומה, אלא נגנזו עד שיקויים בהם מה שהובטחנו - 'וכשיעור הקדוש ברוך הוא ברחמיו ויבנה ביתו והיכלו הוא מחזירן למקומן ומשמחן את ירושלים, מנין שכן כתיב: 'שָׁשׂוּם מִדְּבַר וְצִיָּה וְתִגַּל עֲרֻכָּה וְתִפְרָח כְּתִכְבֵּלֶת פֶּרֶחַ תִּפְרָח וְתִגַּל אֶף גִּילַת וְרִצּוֹ כְּבוֹד הַלְבָּנוֹן נָתַן לָהּ הָדָר הַפְּרָמֶל וְהַשְׁרֹן הָמָּה יָרְאוּ כְבוֹד יְיָ הָדָר אֶל-לְהִינוּ'.

להערות והארות ולקבלת הגיליון ניתן לשלוח הודעה לכתובת: levleovin@gmail.com.